

щодо прийняття рішення про участь працівників органів внутрішніх справ у міжнародних операціях на користь миру від Президента держави – прем'єр-міністра, як глави уряду.

Також перспективним, на нашу думку, є введення у штат Постійного представництва України при ООН представника Міністерства внутрішніх справ, створення у межах системи резервних угод ООН групи швидкого реагування з числа працівників органів внутрішніх справ.

Попри всі труднощі, з якими стикаються миротворці, є впевненість у тому, що вони і в подальшому будуть продовжувати добрі традиції своїх попередників, примножуючи досвід цього напрямку міжнародної діяльності МВС України, а їх участь в миротворчій місії сприятиме зміцненню авторитету України на світовій політичній арені.

Надійшла до редколегії 15.12.04

С.М. Щербаковський

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ У РОЗКРИТТІ Й РОЗСЛІДУВАННІ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

При розкритті й розслідуванні корисливих-насильницьких злочинів використовується широке коло спеціальних знань, у тому числі у галузі судової медицини. Це пояснюється тим, що ці злочини пов'язані із зазіханням на життя й здоров'я людей. Разом з тим, в навчально-методичній літературі питанню залучення судових медиків до розслідування зазначених злочинів не приділяється належної уваги [1, 2 і ін.].

Метою статті є демонстрація можливостей використання судово-медичних знань для одержання доказової та орієнтованої інформації при розслідуванні корисливих-насильницьких злочинів. Розглянемо особливості застосування знань у галузі судової медицини при проведенні слідчих дій. Найчастіше такими слідчими діями є огляд місця події, предметів й освідування, а також призначення й проведення судово-медичної експертизи.

Участь спеціаліста в галузі судової медицини грає важливу роль при огляді місця події. Спеціальні пізнання необхідні для вирішення ряду питань медичного характеру. Для цього необхідно мати уявлення про сутність трупних явищ, знати їхні ознаки, динаміку розвитку залежно від властивостей і особливостей трупа й умов зовнішнього середовища, знати сутність і види тілесних ушкоджень, уміти їх диференціювати й багато чого іншого. При огляді місця події, пов'язаного з виявленням трупа, участь фахівця-медика відповідно до ст.192 КПК України є обов'язковою. Залучати лікаря до зовнішнього огляду трупа можна лише у виняткових випадках. Лікарі загального профілю, хоча й мають спеціальні знання у галузі судової медицини, оскільки вивчали цей предмет у медичних навчальних закладах, однак спеціалізуються все-таки в інших сферах. Найближчими фахівцями до судової медицини є фахівці патологоанатоми й хірурги загального профілю.

Судовий медик при огляді трупа вирішує наступні завдання:

1) встановлює факт смерті й виявляє ознаки, що дозволяють судити про час її настання;

2) допомагає слідчому зробити правильний і послідовний огляд трупа, звертає увагу слідчого на всі особливості, які, на його думку, мають значення, а також дає пояснення із приводу виконуваних ним дій;

3) надає слідчому допомогу у виявленні й вилученні слідів, схожих на кров, виділень людського організму, волосся, а також різних речовин, предметів, знарядь і інших об'єктів;

4) допомагає в описі результатів огляду трупа й речових доказів біологічного походження в протоколі огляду місця події, що складає слідчий;

5) висловлює попередні судження (в усній формі) про характер, механізм і давність утворення виявлених ушкоджень, про знаряддя злочину, а також з інших питань медичного характеру, що виникає в слідчого в процесі огляду трупа;

б) якщо є потреба, консультує слідчого при складанні постанови про призначення судово-медичної експертизи трупа й експертизи вилучених речових доказів, зокрема надає допомогу у формулюванні питань [3, с.17].

При розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів залучення спеціаліста-медика необхідно не тільки при огляді місця події, пов'язаної з виявленням трупа, але й при огляді місць подій при розслідуванні злочинів, пов'язаних з насильством над особою. Як правило, на місці події є значна кількість слідів біологічного походження: волосся, сліди крові або інших виділень, окремі тканини, органи людини. Присутність таких об'єктів обумовлене, по-перше, злочинними діями осіб, які застосовують фізичний вплив на потерпілих з метою заволодіння майном, по-друге, активним опором потерпілого, боротьбою, що супроводжується заподіянням ушкоджень нападаючому. За слідами крові, виявленими на місці події, на одязі потерпілого й злочинця, можна судити про механізм злочину, послідовність дій осіб, взаємне розташування жертви й злочинця й т.п. [4, с. 9].

При огляді місця події часто виникає необхідність у висуванні версій про механізм утворення, зміни й зникнення слідів у вигляді ушкоджень на тілі людини. У цих випадках при реконструкції обстановки без використання спеціальних пізнань в галузі судової медицини неможливо обійтися. Наприклад, визначити можливість або неможливість одержання травми в механізмі утворення тілесних ушкоджень, що строго індивідуальний, пов'язаний з фізіологічними особливостями особи й відповідною обстановкою на місці події.

Не менш важлива участь судового медика при огляді предметів. Важливу інформацію містять одяг, взуття потерпілих і підозрюваних, на яких можуть бути виявлені різні сліди біологічного походження: кров, виділення, а також усілякі волокна, частки речовин і інші мікрооб'єкти. На одязі можливі й ушкодження від знарядь злочину, по яких надалі можуть проводитися трасологічні дослідження з метою встановлення групових або індивідуальних ознак знаряддя.

Використання спеціальних знань у галузі судової медицини необхідно й при проведенні освідування (ст.193 КПК України). Відповідно до закону, в необхідних випадках огляд проводиться за участю судового медика або лікаря, а іноді й самим фахівцем, якщо слідчий і особа, яку необхідно огля-

нути, різної статі, і проведення даної дії супроводжується оголенням тіла особи. Спеціальні знання в галузі медицини необхідні для виявлення слідів злочину і їхнього опису. Нефахівець може неправильно описати різні ушкодження на тілі, наявність слідів крові, речовин, виділень, їхню форму, розташування, розміри, локалізацію, напрямок патьоків крові, кількість, колір тощо. Освідування найчастіше є невідкладною слідчою дією, тому що судово-медична експертиза проводиться через кілька днів, а то й тижнів після порушення кримінальної справи. У висновках експертів констатується факт наявності або відсутності тілесних ушкоджень на день проведення експертизи, тоді як інші сліди злочину до цього часу вже зникають і залишаються за гранню дослідження, що тягне втрату окремих доказів, заповнити яку неможливо. У зв'язку із цим, не можна погодитися з думкою про те, що призначення експертизи із приводу наявності тілесних ушкоджень, питання про освідування як самостійну слідчу дію відповідає [5, с.16].

Слід зазначити, що при освідуванні дослідження не проводиться, тільки виявляються й фіксуються сліди. Висновки при цьому не формулюються. У той же час для встановлення яких-небудь обставин, проведення досліджень і формування висновків, наприклад, про встановлення часу заподіяння тілесних ушкоджень, повинна проводитися судово-медична експертиза з винесенням постанови слідчим і оформленням висновку експертом.

При розкритті й розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів неможливо обійтися без проведення судово-медичних експертиз, які слідчий призначає після оцінки слідів, що виявлені при огляді місця події, освідуванні, огляді речей і предметів, обставини справи. Призначення судово-медичних експертиз обов'язково у випадках, указаних у ст.76 КПК України.

Ставлячи питання перед судово-медичним експертом, слідчий повинен чітко представляти, що необхідно для даного розслідування, які фактичні дані він хотів би одержати. Всі ці питання можливо з'ясувати за допомогою консультацій, які слідчий може одержати в судово-медичного експерта. Аналіз практики показує, що слідчі, сподіваючись на свої власні знання, часто звужують завдання й не використовують всі можливості судово-медичної експертизи при розслідуванні даної категорії справ.

Слід зазначити вимогу невідкладності й своєчасності призначення судово-медичних експертиз, адже сліди на тілі людини (або на трупі), як специфічному біологічному об'єкті, мають властивість швидко змінюватися, зникати й згодом не підлягають початковому відновленню. Тому призначення цих експертиз є першочерговою дією, забезпечує необхідну повноту і якість розслідування, допомагає в дослідженні обставин справи, що дозволяє одержати максимум доказової інформації.

На відміну від огляду й огляду трупа, при проведенні яких основним завданням є виявлення й фіксація слідів злочину, при призначенні судово-медичної експертизи ставляться питання про час і причину смерті, характер ушкоджень, послідовність їх заподіяння, особливості знярядь і інші питання, характер яких залежить від передбачуваного способу позбавлення життя потерпілого [6, с.102-104]. Наприклад, чи є ушкодження вогнепаль-

ними, з якої відстані був зроблений постріл, з якою силою наносилися удари й т.п.

Відносно живих осіб судово-медичні експертизи проводяться для визначення ступеня заподіяної здоров'ю шкоди. Вона призначається у випадках, коли в потерпілого або підозрюваного є ті або інші тілесні ушкодження для визначення наявності, характеру, локалізації, давності, механізму заподіяння й ступеня їх тяжкості, наслідків нанесених потерпілому тілесних ушкоджень [7].

Судово-медична експертиза може надати допомогу у виявленні механізму злочинної події й складання загальної картини того, що відбулося. Судово-медичний експерт визначає не тільки яким за формою знаряддям були заподіяні ушкодження, але й чи могли вони бути нанесені конкретним знаряддям, у якому положенні перебувала особа в момент нанесення їй ушкоджень, чи не могли бути нанесені ушкодження нею самою, що важливо при перевірці версії про інсценування нападу, про нещасний випадок і ін.

Спеціальні медичні пізнання (хімічні, біологічні й ін.) потрібні й при проведенні такої експертизи, як судово-медична експертиза речових доказів, призначувана з метою виявлення й дослідження слідів людини біологічного походження. Ці дослідження надалі, як правило, використовуються з метою ідентифікації особи. При розслідуванні розглянутої категорії справ досліджуються: предмети, речі, одяг зі слідами крові, металізація, різні виділення (зіскрібки з них), волосся, частки тканини людського організму й т.д. Дані об'єкти можуть бути виявлені на місці події, при обшуку, надані слідчому свідками, потерпілими, вилучені при огляді, виїмці. При дослідженні таких об'єктів експерт може вирішити ряд питань: про наявність на об'єктах слідів крові й виділень; про належність крові людині або тварині; живій особі або трупу; групової належності крові, виділень, слідів рук; належності тканини, кісток, м'язової тканини, волосся людини, а також ідентифікаційні питання про належність крові, волосся конкретній людині й ін.

Особливим специфічним моментом у розслідуванні корисливонасильницьких злочинів є необхідність досить часто об'єднувати судово-медичні й інші пізнання при дослідженні речових доказів, слідів, виявлених на місці події й тілі живої особи (або трупа) або на його одязі. У цих ситуаціях проводиться як комплекс різних експертиз, призначуваних одночасно або в певній послідовності, коли потрібно вирішити ряд питань, так і комплексна експертиза, при необхідності розв'язання одного питання декількома різними фахівцями.

У таких складних ситуаціях, через необхідність рішення питань, що вимагають спеціальних знань в інших галузях науки, проводяться комплексні дослідження, під якими розуміється вивчення властивостей якого-небудь об'єкта із залученням відомостей і методів з двох або декількох наук. Це дозволяє визначити комплексну експертизу як експертне дослідження, проведене із залученням спеціальних знань із різних галузей науки, які використовуються для вирішення єдиного експертного завдання. При цьому варто особливо підкреслити, що застосування методів різних наук не зводиться до простого підсумовування отриманих результатів, а служить

створенню цілісної, теоретичної картини досліджуваного явища, дозволяє виявити найбільш істотні зв'язки й відносини. Найбільш часто проводяться наступні комплексні експертизи:

– судово-медичні трасологічні експертизи, де об'єктами є сліди ушкодження на тілі людини й пов'язані з ними по походженню аналогічні сліди на одязі, що виникли в результаті механічної взаємодії гострих і тупих предметів з одягом і тілом людини, передбачувані знаряддя травми й т.д.;

– судово-медичні балістичні експертизи, у яких об'єктами є ушкодження тіла людини й пов'язані з ними єдиним механізмом утворення вогнепальні ушкодження одягу, інші сліди на тілі й одязі, вогнепальні снаряди, їх частини, витягнуті з тіла й одягу, вогнепальна зброя й ін.;

– судово-медична експертиза ототожнення особи, де об'єктами дослідження є окремі частини тіла кістяка, кісті, зола з місця спалення трупа й т.д.;

– судово-медичні мікрологічні експертизи, у яких об'єктами дослідження є мікрочастинки й мікросліди в ушкоджених тканинах трупів людей, у слідах на одязі, зв'язаних по механізму утворення з тілесними ушкодженнями;

– судово-медична експертиза реконструкції подій (ситуаційна експертиза), де об'єкти – матеріали кримінальної справи, експертизи, протоколи слідчих дій, об'єкти раніше проведених експертиз, живі особи й т.д. При цьому визначають відповідність показань учасників подій про динаміку процесів заподіяння й одержання тілесних ушкоджень об'єктивним даним, добутим слідчим і експертним шляхом, а також установлюють можливість утворення досліджуваних ушкоджень (слідів) при конкретних обставинах і умовах.

Використання спеціальних знань у галузі судової медицини підвищує якість, ефективність використання отриманих доказів, сприяє їхньому своєчасному вилученню, дослідженню й застосуванню виявленої інформації в розкритті й розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів.

Список літератури: 1. Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ. Одесса, 2002. 2. Криміналістика: Підручник / За ред. д.ю.н., проф.В.Ю.Шепітька. К., 2001. 3. Осмотр трупа на месте его обнаружения. Руководство для врачей. Л., 1989. 4. Шамонова Т.Н. Уалерианова Л.П. Стегнова Т.В. Особенности участия специалиста-криминалиста в расследовании преступлений против личности. М., 1996. 5. Денисюк А.Н. Участие специалиста-медика в деятельности ОВД по расследованию преступлений. Киев, 1988. 6. Тагаев Н.Н. Судебно-медицинская экспертиза. Харьков, 1998. 7. Колкутин В.В., Соседко Ю.И., Фастовцов Г.А. Судебно-медицинские экспертизы живых лиц. М., 2004.

Надійшла до редколегії 11.01.05

О.О. Житний

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ В ДЕЯКИХ ІНСТИТУТАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Навряд чи можна не погоджуватися з тим, що кримінальне право є найбільш суворим, «болючим» засобом регулювання суспільних відносин. Тому державна політика в царині створення й застосування норм криміна-